

Biblia, szentmise, gyónás

(Lelki gondozás a Miskolci Bv. Intézetben)

A lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlásának joga az egyesülési joggal, valamint a szólás- és sajtószabadsággal együtt a szabadságjogok politikai szférájába tartozik. Megvalósulásukat az Alkotmány 1949. évi XX. törvényének az 1972. évi I. törvénnyel kiegészített szövege garantálja. Az 54. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság tiszteletben tartja az emberi jogokat. Az Alkotmány VII. fejezete pedig tételesen felsorolja az alapvető szabadságjogokat, köztük a lelkiismereti szabadságnak és a vallás szabad gyakorlásának jogát.

A jog a jogalany, vagyis az állampolgár magatartását szabályozza. A lelkiismereti szabadság csak azért sorolható a jogi szabályozás körébe, mert egyéni magatartásokban testet öltve hat a társadalomra. A vallásszabadság a lelkiismereti szabadság szerves részeként az egyén vallási meggyőződése kinyilvánításának, illetve valamely vallási felekezethez való tartozás megválasztásának jogát jelenti. A vallás szabad gyakorlásának joga azt követeli az államtól, hogy biztosítsa a szertartások lefolytatásának háborítatlanságát és azokon az állampolgárok szabad megjelenését. A szabad vallásgyakorlás és a lelkiismereti szabadság lehetővé teszi az egyén számára, hogy szabadon válasszon világnézetet. Az állampolgár lehet bármilyen vallású, megváltoztathatja, elhagyhatja vallási meggyőződését, lehet felekezeten kívüli, sőt folytathat ateista propagandát is.

A vallásszabadság érvényesülésének alapfeltétele a lelkiismereti szabadság elismerése és biztosítása, a felekezeti egyenjogúság megteremtése. A lelkiismereti szabadság csak olyan társadalmi berendezkedésben valósul meg, ahol az egyház mentesül minden állami, politikai feladattól, de az állam se kényszerül egyházi tevékenység ellátásra. Például nem kell az egyházi adót, az állami adó mintájára behajtani.

A világi és az egyházi hatalom a történelem során nemegyszer összeütközött. Az ellentmondásokat a kormányok általában úgy oldották meg, hogy üldözték azokat az egyházakat, amelyek szemben álltak politikai hatalmukkal. Világszerte megoldásra várt a vallásszabadság elismerése a domináns egyház által. Ez 1964-ben, a II. Vatikáni Zsinaton következett be. A hivatásos, római katolikus egyház ugyanis a magáén kívül korábban más vallást nem ismert el. A zsinat azért tudta elfogadtatni a vallásszabadságról szóló nyilatkozatot, mert tisztázta a témába vágó fogalmakat. Jogról csak azonos természetű személyek között lehet beszélni, személyek és szellemi értékek, illetőleg tárgyak viszonylatában – nem. A vallás igazsága vagy téves mivolta szellemi tényező, így az ismeretelmélet és az erkölcs tárgya, nem a jogé. A vallásszabadság jogának tár-

gya tehát nem az ember vallási tevékenységének igaz volta, hanem maga a vallási tevékenység, függetlenül annak tartalmától.

Hazánkban az állam és az egyház kapcsolata nemcsak jogi szempontból volt fontos mindig, hanem társadalmi szerepét tekintve is. Szent István a feudális államszervezet kiépítésével párhuzamosan létrehozta a katolikus egyházi rendszert is. II. József ún. türelmi rendelete a protestáns vallási felekezetek számára garantált szélesebb jogokat, noha közel sem tette őket egyenjogúvá a katolikus-sal. A vallásszabadságról szóló 1895. évi XL. III. törvénycikkely kategóriába sorolta a vallásokat. Megkülönböztetett bevett, elismert, és el nem ismert felekezeteket. A bevett felekezeteket államilag támogatták, az elismerteket nem háborgatták hitük szabad gyakorlásában, az el nem ismerteket viszont üldözték.

A Tanácsköztársaság rövid ideig hatályban lévő alkotmánya szerint a dolgozók igazi lelkiismereti szabadságát az védi, hogy az egyház az államtól, az iskola az egyháztól teljesen elkülönül, hogy vallását mindenki szabadon gyakorolhatja. A Horthy-korszakban az állam és a három legnagyobb egyház ismét szorosan összefonódott, kölcsönös ideológiai támaszt nyújtva egymásnak. Aztán az ötvenes évek elején számtalan egyezmény született a kormány és a felekezetek között, amelyek rögzítették az egyház részvételét az országépítő munkában, a népjólét és a béke erősítésében. E megállapodások azonban az állami és pártvezetés ateista vonásainak fokozódása miatt végül is nem érvényesültek a gyakorlatban.

Napjainkban a pártállam megszűnésével és a jogállamiság kiépülésével párhuzamosan újfent jelentős szerephez jutottak az egyházak. Az IM Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága ezért úgy döntött, hogy a Miskolci BV. Intézetben találkozót szervez a helyi egyházak képviselőivel egy együttműködési megállapodás kimunkálása céljából. Hogy miért éppen itt? Azért, mert Pest megye után Borsod-Abaúj-Zemplén megyében követik el a legtöbb bűncselekményt. A büntetésvégrehajtás országos vezetői úgy vélik, elsőként e megyében érdemes feleleveníteni a vallás gyakorlását, itt érdemes kipróbálni a gyónás, hitoktatás börtönbeli hatását. E lépésre késztet bennünket az ENSZ által 1955-ben elfogadott nemzetközi egyezmény is, amely kimondja: tiszteletben kell tartani az elítélt vallási és erkölcsi szokásait, meg kell engedni, hogy a fogvatartott vallásos irodalmat olvasson, hogy vallásos szertartásokon részt vegyen.

Először dr. Kaló József megyei rendőrkapitány fordult a megye egyházi vezetőihez azzal a kéréssel, hogy szolgáltassanak lelki vigaszt a rendőrségi fogdában őrzöttek között, hogy nyújtsanak segítséget a fogdába zárt fiatalok neveléséhez. Megállapodtak abban, hogy ezentúl lelki gondozásban részesülnek a fogvatartottak, és vallásos irodalmat is kapnak majd egyházuktól. Az intézetünkben tavaly rendezett augusztusi találkozón az egyházmegyéik képviselőiben dr. Kovács Endre római katolikus püspök, dr. Kürti László református püspök, Kóris Lajos és Szabó László református lelkész, Sárkány Tibor evangélikus esperes, valamint dr. Sedon László katolikus plébános vett részt. Ugyanitt minket a nevelési és igazgatási szolgálat néhány dolgozója képviselt.

En elmondtam, s ezt az egyházak képviselői is megerősítették, hogy semmilyen kötelező erővel bíró írásos dokumentum (jogszabály, parancs) nincs arra nézvést, hogy mikor és miért kellett az egyháznak a nevelés e területéről kivo-

Megkezdődött az együttműködés

nulnia. Az együttműködésnek tehát nincs jogi akadálya, sőt a büntetésvégrehajtás köteles az elítélt számára mindazon jog gyakorlását biztosítani, melytől sem az ítélet, sem a jogszabály, az 1979. évi 11. sz. tvr 32 §-a nem fosztja meg. Különösen akkor, ha a legmagasabb szintű jogforrás, az Alkotmány is állampolgári alapjogként emlegeti a szabad vallásgyakorlást. Hisz a lelkipásztorok közreműködésével hatékonyabb lesz a speciális prevenció, eredményesebb lesz a fogvatartott visszailleszkedése a társadalomba.

Dr. Kürti László református püspök megköszönte a találkozó megszervezését, hangsúlyozva annak jog-, egyház- és neveléstörténeti jelentőségét. Dr. Kovács Endre római katolikus püspök pedig leszögezte, hogy egvik felekezet se kíván vezető szerepet játszani a büntetésvégrehajtással való együttműködésben, minden egyház szuverén joga, hogy a megkötött egyezményt a saját íze szerint módosítsa. A résztvevők megtudták, hogy a bv-házzsabályok eddig sem tartalmaztak szigorú korlátozásokat a fogvatartottak vallásgyakorlása vonatkozásában. Hiszen parancs rögzítette, hogy nem tiltott tárgy a Biblia és a szentkép, hogy korlátozás nélkül megtekinthetők, illetve meghallgathatók a televízió és a rádió egyházi szertartásai. Emellett az elítélt bármikor megkereshette levélben egyháza képviselőjét, hozzátartozóján kívül egyházi személyt is fogadhatott látogatási idejében és természetesen az egyház által küldött csomagok is eljutottak a fogvatartottakhoz.

A továbbiakban 243 fogvatartottal készített szociológiai felmérés fontosabb

tanulságait elemezték a résztvevők. Ennek kapcsán kiderült, hogy az elítéltek 70 %-a katolikus vallású, 61 %-a szeretne vasárnap reggel misét hallgatni, 57 %-a igényel vallási étellel kapcsolatos könyvet, 55 %-a részt venne egyházi szertartáson, 53 %-a nem óhajt gyónni, 50 %-a kívánja vallását gyakorolni, 49 %-a szívesen találkozna személyesen egyháza képviselőjével, 41 %-a szeretne vallásos étellel kapcsolatos tárgyat, eszközt birtokolni, 14 %-a rossz néven venné a vasárnap reggeli misét, 13 %-a rendelkezik kegytárggyal, végezetül a fogvatartottak 3 %-a szeretne kegytárgyat beszerezni, de nincs honnan és kitől. Csak zárójelben merült fel, hogy a bv-dolgozók 68 %-a szeretne egyházi jellegű karácsonyi ajándékműsort.

Az egyházmegyéik képviselői a bűnözés és a büntetésvégrehajtás aktuális problémáit feszegették ezek után. Dr. Kovács Endre római katolikus püspök pl. a magyarországi bűnözés és a kábítószer-fogyasztás kapcsolatáról faggatta a megyei rendőrkapitányt. Dr. Kaló József válaszában leszögezte: a narokómánia napjainkban sajnos már társadalmi (elsősorban a fiatalok között terjedő) jelenség. A kábítószer-fogyasztás konkrét eseteinek hátterében mindig ott van az egyén próbálkozása, hogy elszakadjon a konfliktusok megoldásától. Narkotikumhoz folyamodik a fiatal, ha erőtlennek érzi magát a kitűzött feladatokhoz, ha elkapja az élet céltalanságának hamis képzete. E lelki járvány felszámolásában jelentős szerepet játszhat az egyház- az ifjúság vallásos nevelésével, a fiatalok erkölcsi és akarati állóképességének erősítésével, valamint az elítéltek konfliktustűrő képességének fokozásával.

A kábítószerélvezők mindennapi narkotikumok biztosítása végett sokféle büntetést elkövethetnek, ugyanakkor a már társadalmi mértéket öltő kábítószer-fogyasztás szinte kitermeli azt az élősdi réteget, mely e szerek előállításával és továbbadásával foglalkozik; sőt az anyagi haszon növelése érdekében új piacok kiépítésére specializálja magát. Sajnos a legtöbb esetben az ilyen bűncselekmény passzív alanya – a már említett okok miatt – fiatalok.

Az egyházmegyéik képviselői arra is rákérdeztek, hogy tapasztaltunk-e olyat, hogy valaki azért követ el jogellenes cselekményt, mert börtönbe akar kerülni. Válaszomban kifejtettem, hogy szerencsére ritkán találkozunk ilyen jelenséggel. De azért akad erre példa. Jelenleg is van intézetünkben egy olyan fogvatartott, aki azért követett el csekély súlyú bűncselekményt, mert rossz szociális helyzete miatt szinte egzisztenciálisan kötődik a börtönhöz. Természetesen ez a prizonizációnak nevezhető jelenség csak többszörösen visszaesők körében és olyanoknál fordul elő, akiknél a valahová tartozás igénye kielégítetlen, akiket nem vár otthon se család, se megértő barát, se stabil munkahely. A megyei rendőrfőkapitányt ezt azzal egészítette ki, hogy a városi kapitányságon is előfordult már olyan garázda személy, aki csak azért tört be egy kirakatot, hogy bejusson a napi háromszori étkezést és meleg nyugvóhelyet biztosító rendőrségi fogdába.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében közel 300-ra becsülik azoknak a számát, akik nem bírnak se lakhatási lehetőséggel, se biztos megélhetési forrással. A jelenlevők egyetértettek abban, hogy e személyek támogatására szociális alapot kellene létrehozni, a megfelelő ruházat és elégséges pénz nélkül szabadulókat megillető rabsegély mintájára. Kiegészítve ezt egy olyan éjszakai szállással, mely naponta legalább egyszer ingyen étkezést biztosítana a rászorulóknak.

Ausztriában jó néhány ilyen kezdeményezés megvalósult már, Miskolcon pedig nemrég hozott létre a Városi Tanács egy jól funkcionáló éjjeli menedékhelyet. Sokakban felmerült, hogy az ilyen jellegű szolgáltatásokat a munkát tudatosan kerülő lumpen elemek is igénybe vehetnék, de emiatt senki se tartotta őket feleslegesnek, kiküszöbölendőnek.

A találkozón résztvevők megegyeztek abban, ha a fogvatartott szabadulása után igényli az egyház támogatását, akkor azt nevelője jelzi az elítélt által megnevezett egyházközösségnek. Így csökkenni fog a hivatásos pártfogók munkája, ugyanakkor a frissen szabadultra többen figyelnek majd. Erre szükség is van, mert tapasztalataink szerint a társadalom fogadókészsége rossz. Előfordult, hogy a szabadultat öngyilkosságba kergette közösségének elzárkózása, megvetése.

Az egyházi személyiségeket az is érdekelte, hogy hányszor követ el bűncselekményt a fogvatartott az intézet falain belül. Megtudták tőlem, hogy az ilyen cselekedetek zöme a könnyű testi sértés kategóriájába sorolható, s ezért, ha a sértett nem kívánja az elkövető megbüntetését, akkor a cselekmény belső fegyelemsértésnek minősül és a bv-jog szerint fenyítéssel szankcionálandó. A borsodi egyházmegyéek képviselői meglepődtek, amikor megtudták, hogy a bv. nevelési szolgálatánál négy kvalifikált munkaerő (két pedagógus, egy pszichopedagógus és egy pszichológus) dolgozik. Ugyanakkor más érzelmi előjellel, de elcsodálóztak az egy nevelőre jutó magas fogvatartott-létszámon.

A vendégek az eszmecsere után megtekintették intézetünket, többek közt azt a majd kétszáz elítélt befogadására képes helyiséget, ahol a közeljövőben istentiszteleteket fognak celebrálni. Később a vendégek megnézték az intézet könyvtárát, bepillantottak a zárkákba, hogy közvetlenül is érzékeljék a lelki gondozásra való igényt. A találkozó végén pedig megegyeztek a résztvevők a gyakorlati teendőikben. Eldöntötték, hogy 1989. augusztus 20-án, Szent István napján tartják meg az első istentiszteletet a börtönben. Ezt követően viszont minden vasárnap délután külön-külön teremben szerveznek katolikus, illetve református istentiszteletet.

A helyiségek berendezését az egyházak magukra vállalták. Megígérték, hogy ellátják őket kégytárgyakkal, a zárkákba Bibliákat küldenek, a könyvtár állományát kiegészítik egyházi szakkönyvekkel, vallásos szépirodalommal és folyóiratokkal. A felekezetek – úgy tűnik – minimális igény esetén is készek a hetenkénti hitoktatásra. Vasárnap viszont a bv-intézet gondoskodik arról, hogy a rádióban közvetített istentisztelet a hangszórón át az előzetesekhez is eljusson. Akik egyébként misén is résztvehetnek, ha betartják az elkülönítés szabályait.

Az intézet könyvtárában zajlik majd a gyónás és az egyéni lelki gondozás. Az intézet videokazetta-gyűjteménye most vallási témájú filmekkel fog bővülni, melyek cseréjét valószínűleg az egyházak bonyolítják. A lelkipásztorok hangsúlyozták, hogy nagy figyelmet akarnak fordítani a fiatalok fogvatartottak nevelésére és családi kötelekeik erősítésére. Arról is döntöttek a jelenlévők, hogy a fogvatartottak korlátozás nélkül kapcsolatba léphetnek egyházi személyekkel. A papok a rabokkal összefüggésben álló lelkipásztori tevékenységüket három feladat köré csoportosítják. Ezek célja a személyiség formálása, a társadalomba való visszatérés támogatása és a család egységének fenntartása.

Az egyházmegyéek képviselői leszögezték, hogy ilyen eredményeket korántsem remélték a találkozótól, hogy igazi, reformszellemű kooperációban volt

részük. Mindannyian úgy ítélték meg, hogy szerény kezdeményezésük úttörő példaértékű lett a büntetésvégrehajtás jelenlegi gyakorlatában. A találkozás lezajlása és a megállapodás megkötése óta eltelt év tapasztalatai ezt látszanak igazolni.

Az egyházak képviselői rendszeresen látogatják intézetünket. Vasárnaponként istentiszteletet és misét tartanak, melyen a fogvatartottak önként vesznek részt. A szertartásokon megjelenők száma folyamatosan gyarapszik, gyakran olyan emberek is eljönnek rá, akik életükben először intézetünkben fordultak egyházi személyhez lelki vigaszért. Több elítélt igénybe veszi a négy szemközti beszélgetés lehetőségét is. A hét három napján van módja az elítéltnak, hogy katolikus vagy református hitoktatást hallgasson. A tisztelendők meglepve mesélik, hogy az oktatáson és a misén igen magas a fiatalok száma, sőt magasabb mint az intézet falain kívül.

Az egyházi személyek a kötött időpontú foglalkozásokon túl bármikor be-mehetnek a zárkába, bármikor felkereshetik az elítéltet a munkahelyén. A tiszteltesek élnek is ezzel a lehetőséggel, hiszen a zárkákban zajló egyéni beszélgetés igen népszerű a fogvatartottak körében. Egyébiránt minden zárkába jut egyházi sajtótermék, Biblia, stb. (A Bibliát elhasználódása esetén díjmentesen pótolják!) A felekezetek videokazetta-gyűjteményünket nemcsak vallási témájú filmekkel gyarapítják, hanem szórakoztató jellegű alkotásokkal is.

Tavaly karácsonykor a katolikus egyház déli gyümölcsöt, édességet és kávét tartalmazó szeretetsomagot adott minden fogvatartott hívőjének, a más felekezethez tartozó zárkaközösségek pedig vallási tárgyú képekkel, képeslapokkal gazdagodtak az ünnepen. A református egyház ötven elítélt gyermekének utalt ki ruhasegélyt.

A fogvatartottnak nyújtott lelki vigasz mellett a tiszteltesek igyekeznek – a hozzátartozók személyes felkeresésével – a gyengülő családi kapcsolatokat erősíteni. Gyakran támogatják a szabaduló elítéltet, amikor az el akar helyezkedni. Több ízben előfordult, hogy a szabadulók felkeresték lelki gondozójukat és később is résztvettek istentiszteletén. Az 1990 május 26-ai fogolyzendülés után az egyik tiszteltes arra kért, hogy hasonló esetben feltétlenül értesítsük, amikor tárgyalunk a rendzavaró fogvatartottakkal, mert úgy érzi, támogatni tud bennünket az események békés felszámolásában.

Az egyházak fél évszázad után újjáéledt börtönmissziós tevékenységének eredményei tehát biztatóak. A börtönmisszió vallásos, karitatív tevékenység, mely által a felekezetek lelki vigaszt nyújtanak a raboknak, őket vallási és erkölcsi téren gyámolítják. Angliában pl. volt olyan fogházmisszió, mely az elítéltek társadalmi beilleszkedését a gyakorlatban is támogatta. Meggyőződésünk, hogy jó úton járunk az Országos Parancsnokság által elindított újszerű gyakorlat bevezetésével.

Most nem áll szándékunkban kifejteni, hogy eddig miért nem vettük igénybe a fogvatartottak reszocializálása érdekében az egyházak segítségét. De az biztos: a büntetés céljával nem ellentétes a lelkiismereti és a vallásszabadság gyakorlásának joga. A jogszabály diktálta két eszközzel – az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítésével és a neveléssel – egyenrangú módszer a vallási értékek közvetítése, mert ezek pozitív életszemlélet kialakítását eredményezhetik a fogvatartottban, s így közösségteremtő tényezővé válhatnak.

A tavaly augusztusi találkozó óta hazánk jogalkotása alkotmányereit törvénnyel deklarálta a lelkiismereti és vallásszabadságot. E törvény kifejezi a társadalomban meglévő ideológiai pluralizmust, és megalapozza az eltérő meggyőződésű emberek egymás iránti toleranciáját. A lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlására vonatkozó részletes szabályokat, e jogok érvényesítésének kereteit és törvényes garanciáit, az egyházak működésével kapcsolatos rendelkezéseket a törvény az emberi jogokról szóló nemzetközi egyezményekkel, valamint a Magyar Köztársaság Alkotmányával összhangban állapítja meg.

A február 12-én hatályba lépett 1990. évi IV. tv. 3. §-a kimondja: „vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg.” A fent említett törvény 6. paragrafusa pedig leszögezi: „az egyéni és a közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a... bv-intézetekben fogvatartottak számára”.

A szabad vallásgyakorlást tehát immár törvényi szintű garanciák biztosítják. A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. tv. egy kiegészítéssel (103/A. §) szankcionálni rendeli „az egyház szertartásaira rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt okozó, a vallási tisztelet tárgyát vagy szertartások végzésére szolgáló tárgyat meggyalázó” magatartást. A Btk. módosításával a szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekmények címen belül a kényszerítés törvényi tényállása mellett a lelkiismereti és vallásszabadságot mint jogi tárgyat a 174./A.§. részesíti védelemben. „Aki mást a) a lelkiismereti szabadságában erőszakkal vagy fenyegetéssel korlátoz, b) a vallásának szabad gyakorlásában erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályoz büntettet követ el.”

Azzal, hogy jogalkotásunk a szabályozás félévszázados fehér foltját teljeskörűen, több jogágra kiterjedően fölszámolta, a lelkiismereti és vallásszabadság Magyarországon a fejlett európai jogrendszerekkel adekvát védelmet kapott. Miután e törvény lehetővé teszi a bv-intézetekben a vallás gyakorlását, nekünk feltétlenül – akár az egyházi személyek által végzett agitációs tevékenység segítségével is – ki kell használnunk a vallási normák reszocializációs hatását. A fogvatartott helyzete ugyanis olyan, hogy a büntetésvégrehajtás legjobb törekvései ellenére is óhatatlanul felébred az elítéltnél a kizártság, a megvetettség, a reménytelenség érzése.

Gyakran előfordul, hogy a szabad életben megszokott létforma igazolásának tudata olyannyira felerősödik a börtönszituációban, hogy különféle pótcselekvésben ölt testet. A személyiség ilyenkor leépül és az egyház a nevelőmunka mellett a legtöbbet teheti ennek megakadályozásáért. A cél közös: ne egy gyökértelen, elbizonytalanodott, egy újabb bűncselekménnyel önmagát és társadalmi közegét pusztító ember kerüljön ki a bv-intézetből, hanem egy többé-kevésbé hívő, a közösség normáit betartó lény.

Dr. Madej Ferenc

Felhasznált irodalom

Dr. Borovi József: Az egyház alapjai a Magyar Népköztársaságban. Vigilia, 1982/8

Dr. Gál Tivadar – dr. Besnyő Károly: Az Alkotmány a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.

Dr. Holló András: Az állampolgárok jogai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1979.

Dr. Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön. Magvető Könyvkiadó, 1987.